

Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan)

08-09 Ekim 2018 MALATYA

BİLDİRİLER KİTABI

I. CİLT

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Inönü Üniversitesi
(İlahiyat Fakültesi)

Inönü Üniversitesi Yayınları No: 39
Inönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 3

Sertifika No
26607

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Takım Numarası
978-975-8573-80-6 (Tk)

ISBN
978-975-8573-81-3

1. Baskı Aralık 2018 Ankara 1.000 Adet

Editörler

Prof.Dr. Fikret KARAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Emine GÜZEL
Dr. Öğr. Üyesi Fethullah ZENGİN
Arş. Gör. Ömer TOZAL

İletişim Adresi
Inönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
44280 Kampüsü / MALATYA
Telefon: (0422) 377 49 99
e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Baskı

YAYIN MATEBAACILIK TİC. ŞİLETMESİ
Serhat Mah. 1256 Sokak No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

**Açıklama: Bu Sempozyuma 6 yabancı ülkeden temsilci katılmıştır.
Bu eserde yer alan tebliğ metinlerinin tüm sorumluluğu,
yazarlarına aittir.**

SİVAS İL MERKEZİNDE BULUNAN TARİHİ CAMİLERİN KİTÂBELERİ VE BU CAMİLER ÖZELİNDE CAMİ KİTÂBELERİNİN ÖNEMİ

Asiye ALTAN¹

Özet: Kitâbe binaların iç ve dış duvarlarında mermer, taş, ahşap, çini maden gibi maddeler üzerine oymak veya kabartmak suretiyle işlenmiş yazıdır. Genellikle dini, sivil ve askeri binaların belirli yerlerine özenle işlenir. Verdiği bilgilerle ve yapının estetiğini tamamlayan dekoratif bir unsur olmasıyla mimaride önemli bir yere sahiptir. Kitâbeler sayesinde inşa faaliyetleri ile ilgili olmak üzere yapı hakkında eserin kim tarafından, hangi tarihte ve niçin yapıldığı, hangi ustaların çalıştığı, ne gibi tadil ve tamir gördüğü gibi çeşitli bilgilere ulaşmak mümkündür. Çoğunlukla eserin giriş kapıları üzerinde yer alan ve eserin kimin tarafından ne zaman yapıldığını bildiren kitâbelere "tarih kitâbesi, tamiri hakkında bilgi verene "tamir kitâbesi", kemerlerle iç kapılar üzerinde yazılı olanlara da "kitâbe levhası" adı verilir. Ayrıca yapının iç ve dış duvarlarında bulunan yazılar, okçulukta atılan okun düştüğü yere dikilen nişan taşı (menzil taşı) mezar, menzil ve mesafe taşlarına işlenmiş yazılar da kitâbe sayılır.

Makalemizde Sivas il merkezinde bulunan tarihi camilerin kitâbeleri hakkında bilgi vererek bu kitâbelerin hem sanat tarihi hem de şehrin tarihi açısından önemine vurgu yapacağız. Çünkü kitâbeler sadece mimari eserin kimliğini veren bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda, kuruluş aşamasında bir devletin ve toplumun dil, kültür, tarih ve yaşayış özelliklerini yansıtan birer sanat eseridir. Yine kitâbeler ışığı altında örnek olarak seçtiğimiz bazı camilerin kısaca kimliğinden de bahsedeceğiz.

Bildirimize konu olan camilerimizin tarihi de Sivas'ın fethiyle birlikte başlamaktadır. Sivas il merkezinde 33 adet tarihi camii tespit ettik. Bu camilerin inşa ve onarım kitabeleri ile kitabe levhalarını inceledik. Çalışmamız sınırlı olduğu için beş camimizi örnek olarak verdik. Bunlar; Sivas Ulu Camii, Kale Camii, Meydan Camii, İmaret Camii ve Yeni Camii'dir

Anahtar Kelimeler: Kitabe, Hüsn-i Hat, Cami Kitâbesi

EPITAPS OF THE HISTORICAL MOSQUES IN SIVAS AND THEIR IMPOTANCE

Abstract: An inscription is the scripture processed by sculpting or raising on the materials such as marble, stone, wood, china and metal in the interior

¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk- İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi

3. OTURUM

Sivas İl Merkezinde Bulunan Tarihi Camilerin Kitâbeleri ve Bu Camiler Özelinde Cami Kitâbelerinin Önemi

Asiye ALTAN

and exterior walls of buildings. Generally, it is carefully processed on certain parts of religious, civil and military buildings. It has an important place in architecture with the information it provides and being a decorative element that completes the aesthetics of the structure. Thanks to an inscription, we learn, related to construction activities, when, why and by whom the work is done, which craftsmen work, what changes and repairs have been made. The inscriptions which are mostly situated on the entrance doors of the work and report when and by whom the work is made are called "history inscription", the ones which give information about its repair are called "repair inscription", the ones written on the arches and interior doors are called "inscription plate"

Additionally, the scriptures that are situated on the internal and external walls of the building and processed on the target stone which is planted on the place where the arrow that is thrown in the archery drop, tomb, range and distance stones rank among inscriptions.

In our article, by giving information about the inscriptions of the historical mosques in the city center of Sivas we will emphasize the importance of these inscriptions both in terms of art history and the history of the city. Because the inscriptions are not only a source of knowledge that gives the identity of the architectural work, but also the works of art that reflect the language, culture, history and life characteristics of a state and society during the foundation stage.

We will also mention briefly the identity of some of the mosques that we have chosen as examples in the light of inscriptions. The history of our mosques, which are the subject of our declaration, starts with the conquest of Sivas. We have identified 33 historical mosques in the city center of Sivas. We examined the construction and repair inscriptions of these mosques and inscription plates. As our study is limited, we have given examples of five mosques. These are Great Mosque of Sivas, Kale Mosque, Meydan Mosque, Imaret Mosque and New Mosque

Keywords: Epitaph, Islamic Calligraphy, Calligraphy of Mosque

3 Giriş

Kızılırmak Vadisi'nin kuzey kenarında, İç Anadolu'nun doğusunda yer alan Sivas² ilk çağlardan beri önemli ulaşım yolları üzerinde olduğu için pek çok medeniyetin siyasi, ticari, askeri ve kültürel tarihine şahitlik etmiştir. Frig ve Lidya günlerinde Kral Yolu olarak bilinen Efes'ten başlayıp, Uşak, Gordiyon, Ankara, Çorum, Mecitözü, Tokat ve Zile üstünden geçen yol, Sivas'tan İran'a uzanıyordu. İpek Yolu, Baharat Yolu, Akdeniz bağlantısı, İstanbul'un fethinden sonra doğunun batıya bağlantısı Sivas'ı daha da önemli bir kavşak haline getirmişti.³

Sırasıyla Hitit, Roma, Bizans, Dânişmendli, Anadolu Selçuklu, Moğol, Eretna, Kadı Burhâneddin ve Osmanlı hâkimiyeti altına

² Ömer Demirel, "Sivas"md, *DİA*, TDV Yay, İstanbul, 2009, C. 37, s. 278

³ Orhan Cezmi Tuncer, "Tarihte Sivas ve Sivas Yapılarının Genel Tanıtımı", *Kültür ve Sanat Türkiye İş Bankası Dergisi*, İstanbul, 1990, C.2, S.6, s. 14,

girmiş olan Sivas, her dönemde önemini muhafaza etmiştir.⁴ Şehir, ismini Roma Sebasteiası'ndan alır. Kaynaklarda ismiyle alakalı ihtilaf bulunmakla birlikte, Pontus krallarından Polemon'un karısı Pythodoris şehri imar ederek bu şehre Roma Kralı Augustus'a bağlılık nişanesi olarak Sebasteia adını vermiştir. Bu ad Anadolu Selçuklu devrinde Sivas'a çevrilmiştir.⁵ XI. yüzyılda Bizans'ın Anadolu'da zayıflaması Sivas'ın Türk idaresi altına girmesine sebep olmuştur.⁶ XII. yüzyıla geldiğinde ise Sivas'da tek hâkim unsur Türkler olmuştur. Türk hâkimiyetinin ilk yıllarında Sivas Dânişmendliler'in egemenliği altındadır. 1075 yılında ise Selçuklu hâkimiyetine giren şehir hızla büyüyüp kalkınarak önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu yıllarda Sivas tarihinin en parlak dönemini yaşamıştır. 1243 tarihli Köseadağ Savaşı'nda Selçuklular'ın Moğollara yenilmesiyle Sivas, İlhanlılar'ın gönderdiği valilerce yönetilmiştir.⁷ İlhanlı hâkimiyetinin XIV. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da zayıflamasıyla şehir önce Alâeddin Eretna, daha sonra da Kadı Burhâneddin tarafından merkez haline getirilmiştir. Kadı Burhâneddin'in ölümünden sonra Karayülük Osman Bey şehrin kendisine teslim edilmesini istemiş, fakat şehrin ileri gelenleri I. Bayezid'e bırakmıştır.⁸ Gönderdiği elçiye olumsuz yanıt verilince bu kez de Timur tehlikesi baş göstermiş, şehirde bir katliam ve yıkım yaşanmıştır.⁹ Timur tehlikesinden sonra bayındırlık çalışmaları yüzyıllara göre değişiklik arz ederek devam etse de Osmanlı-Akkoyunlu karşılaşmalarından, Celali isyanlarından¹⁰ etkilenen şehir Selçuklu dönemindeki ihtişamını koruyamamıştır.

Sivas'ın Milli Mücadele'nin hazırlık yıllarında önemli bir yeri vardır. 4-11 Eylül 1919 tarihinde yapılan Sivas Kongresi'nde bağımsızlığımızla ilgili önemli kararlar alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında şehre pek çok yatırım yapılmış ve şehir sosyal ve ekonomik açıdan gelişme göstermiş, Kurtuluş Savaşı'nın yaraları sarılmaya çalışılmıştır.¹¹

Savaşlar, nüfus iskânı, tabii afet gibi nedenlerle Türkiye'deki pek çok şehir tarihi miras açısından olumsuz etkilenmiş, değil ilk çağ medeniyetleri Selçuklu devri şehir dokusundan da günümüze çok az şey gelebilmiştir.¹² Sivas şehri de bu amillerden beri değildir.

⁴ Ahmet Gökbel, İnanç Tarihi Açısından Sivas, Kitâbevi, İstanbul, 2004, s.22,44

⁵ Ömer Demirel, "Sivas"md, *DİA*, TDV Yay, İstanbul, 2009, C. 37, s. 278,

⁶ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1996, s.1

⁷ Hakkı Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değeri", *Vakıflar Dergisi*, Ankara,1988, S.20,s.184

⁸ Ömer Demirel, "Sivas"md, *DİA*, TDV Yay, İstanbul, 2009, C. 37, s. 279

⁹ Orhan Cezmi Tuncer, "Tarihte Sivas ve Sivas Yapılarının Genel Tanıtımı",s.16

¹⁰ Ahmet Gökbel, İnanç Tarihi Açısından Sivas,,s.1 37,40

¹¹ Ahmet Gökbel, İnanç Tarihi Açısından Sivas, s.41

¹² Doğan Kuban, *Amasya ve Sivas*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S. 20/305, 1970,s.7

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

Pek çok medeniyetin merkezi olmasına rağmen tarihi eserlerden orijinalliğini muhafaza eden az sayıda eser kalmıştır.

Bu çalışmaya Sivas şehrinde tespit ettiğimiz tarihi camilerin kitâbeleri konu olmuştur. Öncelikle kitâbe ve kitabenin tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecektir. Sivas il merkezinde 33 adet tarihi cami tespit edilmiştir. Bu camilerden dört tanesinin kitâbesi günümüze kadar gelememiştir. 2 camide sadece kitâbe levhası vardır. Yıkıldıktan sonra tekrar inşâ olmayan bir caminin kitabesine ise Sivas Müze Müdürlüğü'nden ulaşılmıştır. 2 caminin kitâbesine ise kaynaklardan ulaşılmıştır. Tespit edilen kitâbelerin tamamını bu çalışmaya alamayacağımız için bunlarda sadece 5 tanesi örnek olarak verilecektir.

Kitâbe

“Ke-te-be” kökünden gelen kelime, mahall-i isti'mâli ile farklı bir manaya gelir. Umumi bir binanın kapısı üzerinde, iç ve dış duvarlarında, mezar taşında, vesâir böyle yerlerde mermer, taş, ahşap, çini, maden gibi maddeler üzerine oymak veya kabartmak suretiyle celif hat ile yazılan yazıdır.¹³ Kitâbeleri üç gruba ayırabiliriz.¹⁴

- **Tarih Kitâbesi:** Çoğunlukla giriş kapıları üzerinde yer alan ve eserin kimin tarafından ne zaman yapıldığını bildiren kitâbelerdir. İnşâ ve bâni kitâbesi olarak da adlandırılır.
- **Tamir Kitâbesi:** Tamiri hakkında bilgi veren, yapıların ne gibi tamir ve ta'dil gördüğünü belgeleyen kitâbelerdir.
- **Kitâbe Levhası:** Kemerlerle, iç kapılar üzerinde yazılı olan yazılara denir. Yine bunlar dışında mezar, menzil ve mesafe taşlarına işlenmiş yazılara da kitâbe denir.

Türbelerde ve ölünün medfûn olduğu yeri belirten sandukalarda da kitâbeler bulunmaktadır ve hem Selçuklular'da hem de Osmanlılar'da da sıkça görülen çeşitlendendir. Bu kitâbeleri de ayrıca sanduka kitâbeleri şeklinde isimlendirebiliriz.¹⁵

Kitâbe levhaları genellikle kelime-i tevhîd, kelime-i şehâdet, nasihat içeren âyet ve hadislerden oluşur. Bu kitâbeler dışında çehâr-yâr-i güzîn ve diğer bazı isimler ve sembollerde bu kategoride değerlendirilir. Âyet ve hadisler bulunduğu mekânla ilgili olacak şekilde seçilir. Yine toplumun iktisadî, ictimai ve inanç durumları en iyi bu kitâbelerde görülür. Örneğin İstanbul Fatih Camii iç avlu

¹³ Şemseddin Sami, "Kitâbe", *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz: Raşit Gündoğan, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 885; Alparslan, Ali, "Kitâbe" md., DİA, İstanbul, 2002, C.26, .76

¹⁴ Mustafa Bektaşoğlu, *Anadolu'da Türk- İslâm Sanatı*, DİB Yayınları, Ankara, 2009, s. 238

¹⁵ M.İhsan Hacıismailoğlu; İrfan Yiğit, "Türk İslâm Sanat Eserlerinde Kitâbeler: Çorum Örneği", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildirileri* (28-30 Nisan 2016), Çorum, 2016, C.I, s. 324

revâk pencerelerinden birisinin üstünde görülen “Dinde zorlama yoktur” âyeti, Fatih’in fetih sonrası İstanbul’da izlediği engin hoşgörülü siyaseti ve Osmanlı özgüvenini gösterirken, Nusretiye Camii girişinde görülen “Her emîre itaat et, her imamın ardında namaz kıl” rivâyeti, Sultan II. Mahmud’un halkı itaat etmeye davet ederek, batılılaşma politikalarına olan tepkiyi kontrol altında tutma isteğini ve özgüven kaybını göstermektedir.¹⁶

Kitâbenin Tarihi Gelişimi

Kitâbelere dair ilk ilmi araştırmalar batılı bilim adamlarınca XVII. yüzyılda başlamıştır. Bunun üzerine kitâbeleri kendine ait disiplin ve metotlarla tesbit eden, çözen, yorumlayan, eleştiren “epigrafi” (epigraphy, inscription, ilm-i kitâbet) adlı bilim dalı ortaya çıkmıştır. Türk-İslâm sahasında ise kitâbe araştırmaları XIX. yüzyılın sonlarında başlamıştır.¹⁷

İslâmın yayılması ve ilk fetihlerle birlikte müslümanların önceki ve çağdaş bazı kültürlerin anıtsal mimarileri ile karşılaşması, kitâbe gelişimini etkilemiştir. Din ve kültürlerinin diğer dinlerden üstün olduğu inancı, mimaride de müslümanları yarışa itti. Erken dönem İslâm toplumu diğer kültürlerin mimari yapı ve öğelerini alıp mimariye yeni bir ruh verdi. Ancak mimaride resim ve heykelden kaçış yazı sanatının gelişimine, dolayısıyla mimaride kitâbelerin oluşumuna zemin hazırladı.¹⁸

İslâmın ilk döneminde kitâbeler nesir halindeydi. İslâm döneminden kalma en eski kitâbe Hz. Peygamber devrinde Medine civarında Hendek Gazvesi sırasında İslâm ordugâhının yakınındaki Sel dağının kayalıklarına yazılmış yazılardır. Bunlardan ilk defa Muhammed Hamidullah bahsetmiştir. Bunlar ahabdan bazılarının “ben filanım” şeklinde isimlerini kayalıklara yazmasıdır. Emeviler devrinde kitâbeler çoğalmış ve bunlarda daha çok kûfi yazı kullanılmıştır. VIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kûfi hattı yaprak ve çiçeklerle süslenerek güzel bir görünüme kavuşmuştur. Abbasilerin ilk iki asrında harflerde bir sıkışıklıkla beraber dikey hatlarda kısalma görülür. Zikzaklı ve helezoni şekiller kazanmaya başlar. İspanya’da Muvahhidler devrinde yetişen sanatkârlar kûfi yazıda bazı değişiklikler yaparak harfleri stilize etmek suretiyle bitki yaprakları şekline sokmuştur. Endülüs yazısının bu üslûptaki en güzel örnekleri Elhamra Sarayı’ndadır. İran’daki çeşitli kûfi tipleri Afganistan ve Mâverâünnehir’i ve Hindistan’ı etkilemiştir. Gazneli

¹⁶ Aziz Doğanay, *Mimari ve Tezyini Unsurlarıyla Cami*, DİB Yayınları, Ankara, 2015, s.171

¹⁷ Alparslan, Ali, “Kitâbe” md., *DİA*, İstanbul, 2002, C.26, s.76,77

¹⁸ Kemal Özkurt; Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk-İslâm Sanatında Kitâbeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul, (2009), C.7, S.14, s.275

3. OTURUM

Sivas İİ
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

Mahmud zamanında rastlanan örgülü kûfi zamanla önemini yitirmiştir. Bu duruma okuma zorluğunun etken olduğu söylenebilir.¹⁹

Anadolu'da İslâm'dan sonraki ilk kitâbelere Dânişmendliler, Artuklular, Mengüçöklüler ve Anadolu Selçuklularında rastlanır. Bu dönemde kûfi ve sülüs yazı kitâbelerde birlikte görülür. XIII. yüzyılda celi sülüs ön plandadır. Anadolu Selçuklularında kullanılan celi sülüs girift, cılız ve küt görünüşler olarak üç çeşittir. Osmanlıların ilk devirlerinde celi sülüs yazı büyük değişiklik göstermemekle beraber yavaş yavaş daha estetik bir hal alır. Yazıda ilk değişim I. Murad devrinde Edirne'de görülür. Fatih devrinde ise kitâbelerde celi sülüs en güzel şekilde yazılmaya başlanır. II. Mahmud devrinde devrin büyük hattatı Mustafa Rakım ile celi sülüs en yüksek noktaya ulaşır.²⁰

Kitâbelerde en çok celi sülüs yazı kullanılmıştır. Celi sülüsten sonra en fazla kullanılan diğer yazı da celi nesta'lıktır. Arapça, Farsça ve Türkçe Türk- İslâm sanatında kitâbelerde kullanılan dillerdir. Osmanlı dönemi kitâbelerinde ebcedle tarih düşürme yaygındır. Özellikle manzum kitâbelerde son mısra ya da seçilen bir terkiib üzerinden inşâ tarihi verilir.

Kitâbeler taş, mermer, tuğla, çini, ahşap, alçı, metal, tekstil vb. malzemeler üzerine kabartma, oyma, kakma, yöntemlerinden biriyle ya da birkaçıyla yazılmaktadır.²¹ Osmanlıların ilk dönemlerinde zemin olarak taş ve mermer kullanılmıştır. Çini ve ahşap ise kapı ve pencere kanatları, minber ve yazının yoğun olarak kullanıldığı zeminlerde dikkat çeker.²²

Kitâbeler hem sanatsal değeri hem de edebi değeri olan eserlerdir. Değişim ve gelişim süreçleri devrinin mimari ve sanatsal gelişimiyle paralel olduğu gibi edebi duruşuyla da alakalıdır. Manzum kitâbeler bize o devrin dil kullanımı hakkında da bilgi verir. Böylelikle kitâbeler yazılış amacına hizmet ettikleri gibi geçmişe ışık tutan, estetik değeri olan ilmî, tarihî ve edebî belge niteliğindedir.

☞ Sivas İİ Merkezindeki Cami Kitâbelerine Örnekler:

Ulu Camii

Ulu Cami, Anadolu'nun en eski ve camilerde mekân fikrinin gelişmesinde önemli bir basamağı teşkil eden camilerindendir. Kûfe tipli cami sınıfına giren en der örneklerdendir. Ayrıca Urfa Ulu Camii'nden sonra en erken tarihli son cemaat yerine sahip olan ilk

¹⁹ Alparslan, Ali, "Kitâbe" md., *DİA*, İstanbul, 2002, C.26, s.78,79

²⁰ Mustafa Bektaşoğlu, *Anadolu'da Türk- İslâm Sanatı*, s.241,242

²¹ Kemal Özkurt; Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Türk-İslâm Sanatında Kitâbeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul, (2009), C.7, S.14, s. 277

²² Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minare Camii Kitâbeleri*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Ankara, 2004, s.IX

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özeline Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

camilerdendir. Fakat böylesine önemli bir eserin avlusuna 1974 yılında betonarme bina yapılarak avlu plan tertibi bozulmuştur. Dânişmendliler 1178 yılında Selçuklular'a bağlanmasına rağmen adlarına yapılan yapılar yüzyılın sonuna kadar uzandığından bazı bilim adamlarınca Dânişmendli dönemi eseri olarak görülmüştür.²³ Fakat 1955 tamirinde toprak altından iki Selçuklu kitâbesi çıkarılmıştır. Zeki Oral tarafından inşâ ve onarım kitâbeleri yayımlanmıştır. Buna göre cami, II. Kılıçarslan'ın oğullarından, Sivas Meliki Kutbeddin Melikşah zamanında, Kızılarslan tarafından 593(1197) de yaptırılmıştır. Keykâvus bin Keyhüsrev ve Yusuf adı ise ikinci kitâbede geçmektedir.²⁴

Cami dikdörtgen planlı, avlusuna üç yönden girişi olan ve düz damlı bir camidir. Harim kısmı kibleye dikey on bir sahtinden oluşmaktadır. Orta sahtin diğer sahtinlerden daha geniştir. Elli yağma ayak, birbirine sivri kemerlerle bağlanmıştır.

Yapım ve onarım kitâbeleri Sivas Müze Müdürlüğü'ndedir. 1120 envanter no'lu, 0,42-0,47 m boyutlarında, 0,45-0,49 m eninde, 10-16 cm derinliğinde üç satırlık sülüs yazı karakterli yapım kitâbesi şu şekildedir:

Fotoğraf 1: Ulu Camii inşâ kitâbesi

Hikmet Denizli Sivas Tarihi ve Anıtları adlı eserde kitâbeyi şu şekilde okumuştur;

في ايام دولت الملك العادل قطب الدنيا والدين ملك هذا المسجد امر بعمارت
حمت شاه بن عز الدين و نصره ..... عز الدنيا و الدين العبد الاخي الي
الله تعالى قزل ارسلان بن ابراهيم في سنة ثلاثون و تسعين و خمس مائة

" Bu mescidin yapılmasını, din ve dünyanın kıymeti olan adaletli İzzeddin'in oğlu Melikşah'ın saltanatları zamanında Allah'ın rah-

²³ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, Özbelsan A.Ş. Yayıncılık, Sivas, (Tarihsiz), s. 47

²⁴ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitâbevi, İstanbul, 2015, s.109

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

metine dönecek olan İbrahim oğlu Kızılarşan tarafından Kul Ahî'ye 593(1197) yılında emretti."²⁵

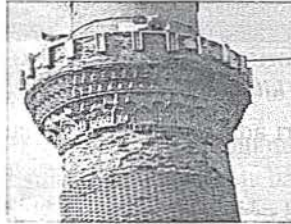
Sivas Müze Müdürlüğü'nde olan 1121 envanter no'lu onarım kitâbesi de 0.52 m boyunda, 0,34 m eninde 0,22 m derinlikte, kal-kerli oldukça sağlam taştandır. Sülüs yazı karakteriyle yazılmıştır. Kitâbe şu şekildedir:

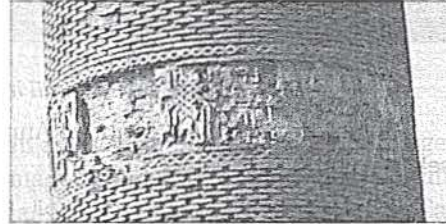
Fotoğraf 2: Ulu Camii onarım kitâbesi

"Bir gücü ve topluluğu yenen, din ve dünyanın şerefi, fetihlerin sahibi, Allah'ın zayıf kulu, mü'minlerin emiri Keyhüsrev oğlu Keykâvus Yusuf'un oğlu ....609(1212) yılında Allah'ın rahmetine kavuştu."²⁶

Sivas Ulu Camii dıştan sadece minaresi ile dikkat çeker. Sekizgen kâide üzerine tuğladan silindirik bir minaresi vardır. Minarenin ortasında firûze çiniden kesme örgülü kûfi hat ile yazılı bir âyet kitâbesi kuşağı, şerefenin altında ikinci bir kitâbe kuşağı bulunmaktadır.²⁷

**Fotoğraf 3: Ulu Camii
şerefe altı yazı kuşağı**

**Fotoğraf 4: Ulu Cami minare
ortası yazı kuşağı**

²⁵ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, s. 48

²⁶ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, s.48

²⁷ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, s.109

Minaredeki çinilerin ve yazıların bir kısmı günümüzde dökülmüştür. Özellikle şerefenin altındaki kitâbe kuşağı okunmayacak şekilde silinmiştir.

Şu anki haliyle minare kâidesinde sağır kemerli nişler üzerinde bazı yerleri silinmiş firûze renkli sırlı tuğlalarla "el- azametü ve'l- ikbâl ....el- mülkü lillâhi'l- vâhidi'l- kakhâr " yazılıdır.²⁸

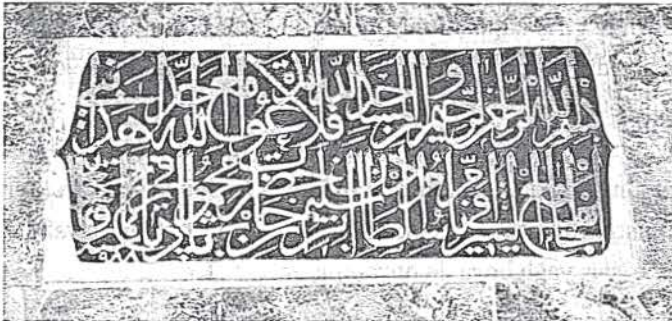
Fotoğraf 5: Ulu Camii Minare Kâidesindeki Yazı Kuşağı

☞ Kale Camii

Bu cami III. Sultan Murat zamanı vezirlerinden Sivas Valisi Mahmud Paşa b. Ali Bey tarafından 1580 yılında yaptırılmıştır. Doğusunda dört eyvanlı yıkık bir hamamı vardır.²⁹

Kare planlı cami tek bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe kasnağı on altıgendir. Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Kuzeyde son cemaat yeri mevcuttur. Eskikale Mahallesi'nde Burûciye Medresesi'nin karşısında olan caminin inşâ kitâbesi harim bölümünün giriş kapısı üzerindedir. Kitâbe Cin sûresinin 18. âyeti ile başlamaktadır. Mermer üzerine, iki satır şeklinde sülûs yazı karakteriyle yazılmıştır.

Kitâbe şu şekildedir:

Fotoraf 6: Kale Camii İnşâ Kitâbesi

²⁸ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, s. 50

²⁹ Hakkı Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değeri", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1988, S.20, s.186

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَاِنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اٰحٰدًا ۙ
هٰذَا الْجَامِعُ الشَّرِیْفُ فِیْ اَیَّامِ سُلْطٰنِ مَرَادِ بْنِ سَلِیْمِ خَانَ حَضْرَتِ
مَحْمُودِ پَاشَا فِیْ تَارِیخِ سَنَةِ ثَمٰنٍ وَ ثَمٰنِیْنَ وَ تَسْعَمٰیہ

۹۸۸

Bismillahirrahmanirrahim ve ennel mesâcide lillâhi fe lâ ted'û
meallâhi ehadâ

*Benâ hâzâ el-câmi el-şerîf fî eyyam Sultân Murat bin Selim Hân
Hazreti Mahmud Paşa fî târih sene semâni ve semânine tis'a mie 988³⁰*

"Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla...Şüphesiz mescitler, Allah'a mahsustur. O hâlde, Allah'a ibadetin yanı sıra başka kimseye ibadet etmeyin."³¹Ve şöyle devam etmektedir. Bu cami-i şerif Sultan Murad Bin Selim (hz.) zamanında 988 / 1580 senesinde Mahmud Paşa tarafından inşâ ettirilmiştir.

☞ Meydan Camii

Sivas'ın en meşhur camilerindendir. Bu camiyi Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Hasan Paşa 1565 tarihinde yaptırmıştır.³²

Doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Harim bölümü mihraba dik beş sahından oluşur. Sahınlar kesme taştan örülü dört ayak ile ayrılır. Yapı kesme taştandır. Ahşap, düz çatılıdır. Yuvarlak gövdeli tuğladan inşâ edilmiş tek minaresi vardır. Avluya üç ayrı kapıdan girilir. Avlunun güneybatısında Şems-i Sivasî'nin türbesi yer almaktadır.

Harime giriş kapısının üzerinde iki kitâbe bulunur. Bunlar inşâ kitâbeleridir. Üstte bulunan kitâbe dikdörtgen şekilde, iki kartuştan oluşan, tek satırlık bir kitâbedir. Sülüs yazı karakteri ile yazılmıştır. Arapçadır. İkinci ve altta olan kitâbe ise kareye yakın, dört kartuştan oluşan iki satırlık bir kitâbedir. O da sülüs yazı karakteri ile yazılmıştır. Bu kitâbe Osmanlı Türkçesidir. Kitâbeler siyah zemin üzerine, sarı yağlı boya ile boyanmıştır.

Kitâbeler şu şekildedir;

³⁰ Kerim Türkmen, "Sivas İl Merkezindeki XVI. Yüzyıla Ait İnşâ ve Onarım Kitâbeleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Elazığ, 2016, Yıl 4, S.36, s.18

³¹ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, DİB Yayınları, Ankara, 2013, s.650

³² İsmail Hakkı; Rıdvan Nafiz, *Anadolu Türk Tarihi Tedkikâtından Sivas Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s 130

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

Fotoğraf 7: Meydan Camii İnşâ Kitâbesi

1. Kitâbenin Metni:

كان تاريخ الجامع الشريف الغرا مسجد اسس بنيانه علي تقوي سنة ٩٧

“Bu nurlu cami-i şerifin tarihi “ Temeli takvâ üzerine atılan mescittir.(Tevbe/108)” anlamına gelen kitâbe ebced hesabına göre H.972/ M. 1565 tarihine tekabül etmektedir. ³³

2. Kitâbenin Metni :³⁴

Yapdı çun Hazreti Hasan Paşa / Fazlı Hakla bu dâar-ı Rahmânı
Görecek onu hâtif-i gaybî / Didi tarih feyz-i Yazdanî sene 972

Kitâbede caminin Hasan Paşa tarafından H. 972 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Koca Hasan Paşa Sivaslı olup Kapıcıbaşılıktan yetişmiş, 1561’de Yeniçeri Ağası, 1562’de Rumeli Valisi olmuş ve 1567’de vefat etmiştir. ³⁵

Meydan Camii’nin kuzeydeki avlu giriş kapısı üzerinde onarım kitâbesi bulunmaktadır. Ayrıca son cemaat yeri duvarında ve harim giriş kapısı üzerinde de kitâbeler vardır. Kuzeydeki avlu girişindeki onarım kitâbesi mermer üzerine, rik’a yazı karakteri ile yazılmış üç satırlık bir kitâbedir. Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Kitâbe şu şekildedir;

³³ Kerim Türkmen, “Sivas İl Merkezindeki XVI. Yüzyıla Ait İNŞÂ ve Onarım Kitâbeleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Elazığ, 2016, Yıl 4, S.36, s.17

³⁴ İsmail Hakkı; Rıdvan Nafiz, *Anadolu Türk Tarihi Tedkikatından Sivas Şehri*, s.130

³⁵ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, s. 54

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

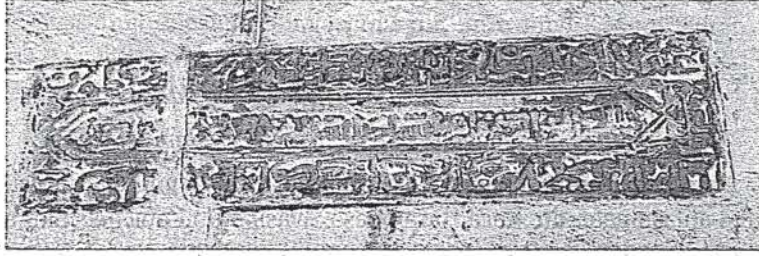
Asiye ALTAN

Fotoğraf 8: Meydan Cami Avlu Girişindeki Onarım Kitâbesi

“ Bu kapu ile parmaklık divarlarının inşâsı 1341- 1344 (1926)” yazılıdır.

Son cemaat yerinin duvarındaki yazı, taş üzerine sülüs yazı karakteri ile yazılmış, üç satırlık bir kitâbedir. Kitâbenin merkezinde bulunan İhlâs sûresi, dört yönden Âyete'l- Kürsî (Bakara Sûresi 255.) ile çevrelenmiştir. Kitâbe şu şekildedir;

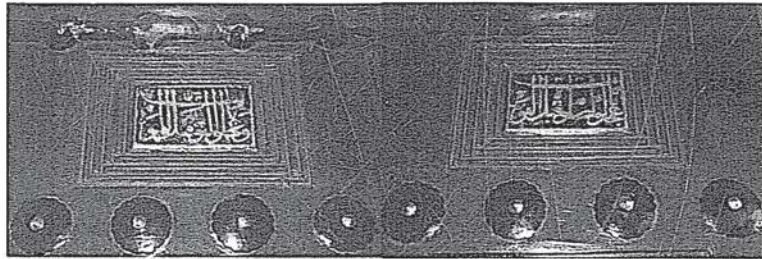

Fotoğraf 9: Meydan Camii Son Cemaat Mahallindeki Kitâbe

Harime giriş kapısı kanatlarında sülüs karakterde yazılmış şu ibare vardır:

عجلو بالصلاة قبل الفوت و عجلو بالتوبة قبل الموت

(Vakit geçmeden önce namaz ve ölmenden önce tevbe de acele ediniz.)

Fotoğraf 10: Meydan Camii Harim Giriş Kapısındaki Hadis-i Şerif

3. OTURUM

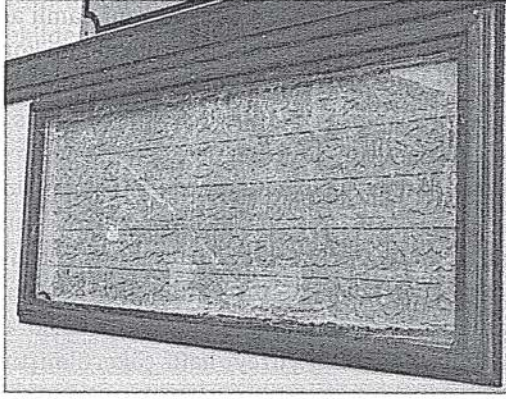
Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

İmâret (Dâru'r-Râha) Câmii

Vaktiyle bu cami bir zâviye ve bir imâreti de ihtiva eden bir külliye'dir. Ayrıca yapının bir de vakfiyesi vardır. Vakfiyesine göre Dâru'r- Rahâ 1321 yılında Kemaleddin Ahmed b. Rahat tarafından yaptırılmıştır.³⁶ Kemaleddin Ahmed b. Rahat Selçuklu devletinin ricâlındendir.³⁷

Bugün imâret ve zâviye yıkılmıştır. Cami ise günümüzde orijinalliğini yitirmiş camiler arasındadır. Yalnızca binanın sülüs kitâbesi zayı olmamıştır. Kitâbe tamir yapılırken caminin doğu kapısının sol tarafına konmuştur. Mermer üzerinde beş satır şeklindedir. Korunmak amacıyla ayrıca pano şeklinde çerçevelenmiştir. Kitâbe şu şekildedir:

Fotoğraf 11: İmaret Camii Onarım Kitâbesi

Arapça metni:³⁸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَقَفَ الْخَوَانُ الْمُخْتَا جَانِ الْي رَحْمَةً اللَّهُ تَعَالَى الْخَطَابِ وَ الْحَسِينِ
ابْنَا الْمَرْحُومِ كَمَالِ الدِّينِ أَحْمَدَ بَيْنَ رَاحَتِ رَحْمَتِهِمَا اللَّهُ وَغَفَرَ لَهُمَا هَذِهِ
الْبَقْعَةَ عَلَي الصَّلْحَاءِ مِنْ أَهْلِ الدِّينِ وَ الْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ سَمَاهَا بِدَارِ
الرَّاحَةِ وَ جَعَلَهَا لَهُمْ مَأْمَنَ الْإِسْتِرَاحَةِ فِي مَحْرَمٍ مِنْ سَنَةِ سَبْعِمِائَةٍ
عَشْرِينَ
ثُمَّ جَدَّدَهَا الْعَبْدُ الضَّيْفِ الْمَحْتَا جِ الْي رَحْمَةً رَبِّهِ الطَّيْفِ الشَّيْخِ حَسَنِ بْنِ
الْمَرْحُومِ الْمَغْفُورِ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ الْحَسِينِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ رَاحَتِ رَحْمَتِهِمَا اللَّهُ
وَ غَفَرَ لَهُ فِي مَحْرَمٍ مِنْ سَنَةِ تِسْعِ وَ سَبْعِينَ وَ سَبْعِمِائَةٍ

³⁶ Hakka Acun , "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değeri", *Vakıflar Dergisi*, Ankara,1988, S.20,s.185

³⁷ İsmail Hakka; Rıdvan Nafiz, *Anadolu Türk Tarihi Tedkikâtından Sivas Şehri*, s.126

³⁸ İsmail Hakka; Rıdvan Nafiz, *Anadolu Türk Tarihi Tedkikâtından Sivas Şehri*, s.125

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla... Bu yapıyı Allah'ın rahmetine muhtaç rahmetli Kemaleddin Ahmet bin Rahat'ın oğulları (Allah onlara mağfiret etsin) Hattab ve Hüseyin adında Allah'ın rahmetine muhtaç iki mütedeyyin kardeş, fakirler ve muhtaçlar için vakfettiler, Onu Dâru'r- Râha adıyla adlandırdılar. Orayı 720 yılı muharreminde miskinler için güvenli bir dinlenme yeri yaptılar. Sonra bu yeri latif rabbinin rahmetine muhtaç, zayıf kulu Şeyh Hasan b. Abdulvehhab b. El- Hüseyin b. Ahmed b. Rahat (Allah onlara rahmet ve mağfiret etsin) 779 yılı muharreminde yenilettirdi.

3 Yeni (Mahkeme) Camii

Sivas eşrafından Selim Ağa adlı bir zâtnın eşi Alime Hanım tarafından 1770 yılında yaptırılmıştır. Önceden Selim Ağa ismiyle anılan bu cami, sonradan Mahkeme Camii ve Yeni Camii adıyla tanınmıştır.³⁹ Caminin şu an sadece minaresi orijinallliğini korumaktadır. İsmail Hakkı ve Rıdvan Nafiz "Sivas Şehri" adlı eserde kapı üzerinde aşağıdaki inşâ kitâbesine yer vermiştir. Yerinde yapmış olduğumuz çalışmada bu kitâbe tespit edilememiştir. Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne başvurumuzda ise zamanın kısıtlılığından dolayı sadece fotoğraf arşivi gösterilmiş ve orada da fotoğrafına rastlanılmamıştır. Fakat kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla bu kitâbe Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce koruma altına alınmıştır.⁴⁰ Mermer üzerine sülüs yazı karakteri ile beş satır olarak yazılmış olan kitâbe süsleme açısından sadedir. Kitâbenin yüzeyi hafif çöktürülmüştür. Kitâbe şu şekildedir:⁴¹

Fotoğraf 12: Yeni Camii İnşâ Kitâbesi⁴²

³⁹ İsmail Hakkı; Rıdvan Nafiz, *Anadolu Türk Tarihi Tedkikâtından Sivas Şehri*, s.139

⁴⁰ Mustafa Ünsal, *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2006, s. 69

⁴¹ İsmail Hakkı; Rıdvan Nafiz, *Anadolu Türk Tarihi Tedkikâtından Sivas Şehri*, s.139

⁴² Foto(Alıntı): Mustafa Ünsal, *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2006, s.307

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

*“Seli Ağa o merd-i hânedanın
Olunca rıhleti Dâr-ı Na’ime
Azîze zevcesi gayret- güzârı
Alîme Hanım ol iffet- vesîme
Olup bu mâ’bed inşâsıyla tâlib
O merhûmun idüp ismiyle bünyâd
Muvaffak oldu bu bayr-i azîme
Gelüp tarihini ta’rife bir er
Salâ der herkese beyt-i Selîme’e”*

İsmail Hakkı'nın ve Rıdvan Nafiz'in "Sivas Şehri" adlı eserde hiç bahsetmediği, Hikmet Denizli'nin ise "Sivas Tarihi ve Anıtları" adlı eserinde minare kâidesinde olduğunu ve üçüncü satırın betona gömüldüğü için okunamadığını söylediği minare onarım kitâbesi, bugün restore edilmiş ve kolaylıkla okunur hale getirilmiştir. Kitâbe şu şekildedir:

Şekil 13 Yeni Camii Minare Kâidesindeki Minare Onarım Kitâbesi

*“Harab iken minaresi Alime Hanım'ın
Hacı Fatıma Hanım'da ihya eyledi
Çıkdı Hacı Ahmed Ağa inşâ eyledi*

Vekil-i Şeri Dâi-zâde İsmail Hakkı sene 1318(1900)⁴³

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sivas il merkezinde bulunan tarihi camilerden tespit ettiğimiz 33 adet cami üzerinde çalışılmıştır. Bu camiler Ulu Camii, Yeni Camii, Meydan Camii, Kale Camii, Ali Ağa Camii, Üçlerbey Camii, Mehmet Paşa Camii, Yiğitler Camii, Uzunhacıoğlu Camii, Kabalı Camii, Hacı Zahit Camii, Sait Paşa Camii, Örtmeli Camii, Âbadan Camii, Atölye Camii, Ali Baba Camii, İmaret Camii, İzzet Paşa Camii, Abdülvehhab Gazi Camii, Esenyurt Mahallesi Camii, Osman Paşa Camii,

⁴³ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, s. 64

3. OTURUM

Sivas İl Merkezinde Bulunan Tarihi Camilerin Kitâbeleri ve Bu Camiler Özelinde Cami Kitâbelerinin Önemi

Asiye ALTAN

Kazancılar Camii, Pulur Camii, Cevher Camii, Vişneli Camii, Kerim Çavuş Camii, Paşa Camii, Çatapınar Camii, Zincirli Minare Camii, Yeşil Camii, Hoca İmam Camii, Şems Camii ve Ganem (Tarhana) Camii'dir. Bu camilerin 29'unda niteliği farklı olmakla birlikte en az bir kitâbe bulunmaktadır. Hoca İmam, Şems, Ganem (Tarhana) ve Yeşil Camii'ne ait, hem yerinde yapmış olduğumuz araştırmamız hem de kaynakları taramamız sonucunda herhangi bir kitâbe bulunamamıştır. Zincirli Minare Camii için Hikmet Denizli Sivas Tarihi ve Anıtları adlı eserinde, ahşap üzerine yazılmış, 21 satırlık manzum bir kitâbenin varlığından bahsetmektedir. Fakat camide yapmış olduğumuz araştırma neticesinde böyle bir kitâbeyi bulamadık. Ayrıca Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü fotoğraf arşivinden de bu kitâbeye ulaşamadık. Yine Çatalpınar (Korkmazoğlu) Camii içinde aynı eserde cami demirbaşında kayıtlı kâğıt üzerine, sekiz satırlık bir manzûmeden bahsedilmektedir. Camii imamından 2003 yılındaki onarımdan sonra bu manzûmenin alındığını ve Sivas Kültür Müdürlüğü deposunda korunduğunu öğrendik. Şu an orijinalliğini tamamen kaybetmiş Paşa Camii'ne ait İsmail Hakkı ve Faruk Nafiz "Sivas Şehri" adlı eserde hem onarım hem de çeşme kitâbesinden bahsetmektedir. Günümüzde

Caminin harim giriş kapısının sağ yanına konmuş, kâğıt üzerine matbu Arapça harflerle ve günümüz Türkçesiyle karşılığı yazılmış cam çerçevesi bir levha bulunmaktadır. Yine yıkılarak tarihi özelliğini kaybetmiş Vişneli Camii'nin onarım kitâbesi de Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün koruması altındadır.

Çalışmamıza dâhil olan kitâbelerin sekiz tanesi inşâ kitâbesidir. Meydan Camii'nin iki adet inşâ kitâbesi vardır. 11 tanesi ise onarım kitâbesidir. Ulu Camii, Meydan Camii ve 1927 yılında şehir meydanı genişletme çalışmalarında yıkılan, kitâbesine Sivas Müze Müdürlüğü deposunda ulaştığımız İzzet Paşa Camii'nin (187, 188 ve 189 envanter no'lu) hem inşâ hem de onarım kitâbesi mevcuttur. 11 adet kitâbe de minare kâidesine yerleştirilmiştir. Hacı Zahid (Şu an kitâbesi tamamen silinmiştir. Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün fotoğraf arşivinden aldığımız fotoğraf sayesinde okunmaktadır), Kabalı, Said Paşa, Atölye, Ali Baba Camii'lerindeki kitâbeler minare inşâ kitâbesi, Yeni Camii, Büyük Kazancılar Camii kitâbeleri minare onarım kitâbesidir. Uzunhacıoğlu, Yiğitler, Sarızâde Mehmet Paşa Camii minaresindeki kitâbeler için ise inşâ ya da onarıma dair herhangi bir karine bulunmamaktadır. Kerim Çavuş Camii minaresindeki kitâbe de okunamamaktadır. Pulur Camii'ndeki kitâbe ise Hikmet Denizli'nin tespitine göre sonradan duvara yerleştirilmiş bir türbe kitâbesini andırmaktadır. Çalışmamızda bu kitâbeler dışında üç tane de çeşme kitâbesi tespit ettik. Bunlar Ali Ağa Camii, Âbadan Camii ve Örtmeli Camii'ne aittir.

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

İncelediğimiz kitâbelerin 25 tanesi mermer, 8 tanesi taş üzerine hakkedilmiştir. Ali Ağa Camii çeşme ve inşâ kitâbesi, İzzet Paşa Camii onarım kitâbesi, Ali Baba Camii'nin onarım kitâbesi ve Âbadan Camii onarım ve çeşme kitâbeleri ta'lik yazı karakteri ile Meydan Camii onarım kitâbesi rik'a, diğer camilerin kitâbeleri ise sülüs yazı karakteri ile yazılmıştır. Kitâbeleri yazan hattatlar bilinmemektedir. Sadece Zincirli Minare Camii'nin manzum kitâbesinde "ketebehu" ifadesi vardır. Derviş Ahmed imzalıdır.

İnşâ kitâbelerinde bâni adı verilmiştir. Camilerin banileri hükümdar, vali, devlet ricali, asker, veli gibi zâtlardır. Onarım kitâbelerinde ise onarımı yaptıranlar belirtilmiştir. Yeni Camii dışındaki camilerin banileri erkektir. Yeni Cami'nin bânisi Sivas eşrafından Selim Ağa isimli bir zâtın eşi olan Alime Hatun'dur. Yeni Camii ve Hacı Zâhid Camii minarelerinin onarımı ise yine hanımlar tarafından yaptırılmıştır. Sadece Ulu Camii inşâ kitâbesinde mimarın, Yeni Camii minare onarım kitâbesinde ise ustanın adı verilmiştir.

Kitâbelerde Osmanlı Türkçesi ve Arapça kullanılmıştır. Manzum kitâbelerde ise Farsça beyitlere ve terkiplere yer verildiği görülmüştür. Ulu Camii inşâ ve onarım kitâbeleri, Abdülvehhab Gazi inşâ kitâbesi, Meydan Cami inşâ kitâbelerinden biri, Yiğitler Camii minare kâidesindeki kitâbe, İmaret Camii onarım kitâbesi, Mehmet Paşa Camii minare kâidesindeki kitâbe ve Uzunhacıoğlu Camii minare kâidesindeki kitâbeler Arapçadır. Diğerleri ise Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır.

Kitâbelerde tarih rakamla, yazıyla ve ebced hesabıyla verilmiştir. Ali Baba Camii'nin inşâ kitâbesinde tarih hem yazıyla hem de rakamla verilmiştir. Tespit ettiğimiz kadarıyla Abdülvehhab Gazi Camii'nin inşâ kitâbesinde, Meydan Camii inşâ kitâbelerinin biri, Ali Ağa Camii çeşme kitâbesinde tarih ebced hesabıyla verilmiştir.

Kitâbeler süsleme açısından sadedir. Osman Paşa Camii onarım kitâbesinin ortasında bir çiçek bulunmaktadır. Meydan Camii inşâ kitâbelerinin metninin yazılı olduğu tek satırlık kitâbede kartuşların birleştiği yerde stilize palmet motifi, iki satırlık kitâbede ise çiçek motifi vardır.

3. OTURUM

Sivas İl
Merkezinde
Bulunan Tarihi
Camilerin
Kitâbeleri ve
Bu Camiler
Özelinde Cami
Kitâbelerinin
Önemi

Asiye ALTAN

ÖZ KAYNAKÇA

- Acun, Hakkı, (1988), "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değeri", Vakıflar Dergisi, S.20, s.183-220, Ankara.
- Alparslan, Ali, (2002), DİA, "Kitâbe" md., C.26, 76-81, İstanbul.
- Aslanapa, Oktay, (2015), Türk Sanatı, Remzi Kitâbevi, İstanbul.
- Bektaşoğlu, Mustafa, (2009) Anadolu'da Türk- İslâm Sanatı, DİB Yayınları, Ankara.
- Bilget, N.Burhan, (2009), DİA, "Sivas; Mimari" md., C.37, 278-282, İstanbul.
- Demir, Mustafa, (1996), Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demirel, Ömer, (2009), DİA, "Sivas" md., C.37, 278-282, İstanbul.
- Denizli, Hikmet, (Tarihsiz), Sivas Tarihi ve Anıtları, Özbelsan A.Ş Yay., Sivas.
- Doğanay, Aziz, (2015), Mimari ve Tezyini Unsurlarıyla Cami, DİB Yayınları, Ankara.
- Gökbel, Ahmet, (2004), İnanç Tarih, Açısından Sivas, Kitâbevi, İstanbul.
- Hacısmailoğlu, M.İhsan; Yiğit, İrfan, (2016), "Türk İslâm Sant Eserlerinde Kitâbeler: Çorum Örneği", Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildirileri (28-30 Nisan 2016), C.I, s. 323-339.
- Hakkı, İsmail; Nafiz, Rıdvan, (1928), Anadolu Türk Tarih Tedkikatından Sivas Şehri, Atatürk, Devlet Matbbası, İstanbul.
- Kuban, Doğan, (1970) Amasya ve Sivas, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, S.20/305.
- Kur'an-ı Kerim Meâli, (2013), DİB Yayınları, Ankara.
- Özkurt, Kemal; Tüfekçioğlu, Abdülhamit, (2009), "Türk-İslâm Sanatında Kitâbeler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, İstanbul, C.7, S.14, s.275-295.
- Sivas Kültür Envanteri, (2011), (Ed. Kadir Pürlü), C.I, Sivas.
- Şemseddin Sami, (2017), Kâmûs-ı Türkî, (Haz: Rait Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Tuncer, Orhan Cezmi, (1990), "Tarihte Sivas ve Sivas Yapılarının Genel Tanıtım", Kültür ve Sanat Dergisi Türkiye İş Bankası, İstanbul, C.2, S.6, s., 14-17,
- Türkmen, Kerim, (2016), "Sivas İl Merkezindeki XVI. Yüzyıla Ait İnşâ ve Onarım Kitâbeleri", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Elazığ, Yıl 4, S.36, s.14-27.
- Ünsal, Mustafa, (2006), Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yardım, Ali, (2004), Amasya Burmalı Minare Camii Kitâbeleri, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Ankara.